

СТАНОВИЩЕ

НА

ПРОФ. Д-Р СИМЕОН ЕВСТАТИЕВ
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Катедра „Арабистика и семитология“

За дисертационния труд

НА

СТОЯН ЙОРДАНОВ ДОКЛЕВ

На тема:

„Ибн Каййим ал-Джаузия (1292–1350) в посткласическата ислямска мисъл“,
представен за придобиване на научната и образователната степен „доктор“
по направление 2.1 (Арабско обществознание)

Като научен ръководител на докторант Стоян Доклев насърчих неговия интерес към историята на ислямските религиозно-политически течения в арабския свят, насочвайки го към тема на дисертацията, която е по същество класическа, макар и в случая да се отнася по-конкретно към епоха, обозначавана условно като „посткласическа“. Ибн Каййим ал-Джаузиййа е най-значимият пряк ученик на влиятелния и в наши дни изтъкнат религиозен учен Ибн Таймиййа (поч. 1328), който – заедно с Абу Хамид ал-Газали (поч. 1111) – е един от двамата най-цитирани теолози и законоведи в ислямската история и традиция. Макар и да се нарежда сред най-ярките ислямски учени, Ибн ал-Каййим все още остава недостатъчно изучен в съвременната арабистика и ислямознание. Той развива своята религиозна и обществена дейност в ранния период на посткласическата епоха (1258–1798) в историята на исляма. Отдаден член на интелектуалния кръг около Ибн Таймиййа, Ибн Каййим ал-Джаузиййа развива и свои специфични възгледи в областта на ислямската теология и право. Тези възгледи се вписват в класическата религиозна проблематика, доколкото са своеобразно средоточие на базисни постановки в суннитската традиция и доктрина, като същевременно са пряко свързани с важни аспекти в религиозно-политическото развитие на съвременния арабски и мюсюлмански свят. Схващанията на Ибн ал-Каййим отреждат на дейността му средищно място в ислямската мисъл, което позволява чрез техния анализ да се разкрият и някои дълготрайни исторически тенденции и доктринални траектории, достигащи по своя обхват и отзвук до Новото време.

Дисертацията на Стоян Доклев в обем 233 страници има за цел да открие мястото на Ибн Каййим ал-Джаузиййа в историята на ислямската мисъл, като се съсредоточава върху приноса му в посткласическата епоха, и по-специално върху периода XIV – XVI в.

Дисертантът съумява да анализира с вещина една важна част от историческата рецепция на възгледите, формулирани от Ибн ал-Каййим в негови конкретни текстове, при което в изследването е демонстриран и задълбочен подход към разгледаните (пост)класически арабо-мюсюлмански извори от различни жанрове на историографията, ислямската теология (*уṣūl ad-dīn* като традиционалистка теология и *калām* в смисъла на спекулативна теология), юриспруденцията (*фиқх*), тълкуването на Корана (*‘илм ат-тафсīр*) и „науката за хадисите“ (*‘илм ал-хадīс*). Така Стоян Доклев очертава някои конкретни проявления в онази линия на ислямската мисъл и практика, известна в наши дни като салафизъм. Салафизмът е специфична теологическа ориентация в суннитския ислям, която води началото си от „традиционалистите“ (*ахл ал-хадīс* – „хората на хадисите“) и Ахмад ибн Ханбал (поч. 855) през IX в., а впоследствие прекосява историческото време през явления като възникналия в Арабския полуостров през XVIII в. уаххабизъм, за да достигне свои ярки религиозно-политически форми в съвременното салафитско движение с глобален обхват.

В дисертацията си Стоян Доклев проследява приноса на Ибн Каййим ал-Джаузиййа в тази траектория на ислямската интелектуална и религиозно-политическа история, като прави това през призмата на подбрани за целите на анализа текстове на мюсюлманския учен, съдържащи негови основни схващания в областта на теологията и правото. Така – в съпоставка не само с неговия учител Ибн Таймиййа, но и с други съвременници и по-късни ислямски учени – е открояна религиозната и историческата роля на Ибн ал-Каййим. Той, както и самия Ибн Таймиййа, често и съвсем основателно е определян като ханбалитски учен, доколкото получава своето религиозно образование и принадлежи към ханбалитската догматико-правна школа (*мазхаб*) в суннитския ислям. Това определение обаче може да бъде подвеждащо поне по два реда причини.

Първо, по своето вероучително кредо (*‘ақīда*), формулирано въз основа на стриктни теологически възгледи, Ибн Таймиййа, Ибн Каййим ал-Джаузиййа и техните последователи, включително и съвременните салафити, изповядват догматически схващания за единобожието (*таўхīд*), които със своя акцент върху делата (*а‘мāl*) като част от вярата (*īmān*) ги отличават от други суннитски школи, следващи спекулативно-рационалистически богословски възгледи. В историята на ислямската теология тази вероучителна нагласа, която включва и схващането, че във връзка с делата вярата може да „се увеличава и намалява“ (*йазīд уа йанкуṣ*), често е определян като „неоханбализъм“. Второ, макар Ибн Таймиййа, Ибн ал-Каййим и по-късните салафити да развиват дейността си като учени, принадлежащи към ханбалитския мазхаб, при тях е налице отчетлив стремеж към неговото надскачане, определян впоследствие като

„немазхабизъм“ (*ал-лāмазхабиййа*). Това произтича от призива за изоставяне на „сляпото подражание“ (*тақлїд*) и настояването за самостоятелен пряк досег с религиозните първоизточници (*иджтихāд*). Въз основа на такъв тип съприкосновение с първоизворите на исляма вероучителните, юридическите и политическите норми се извличат пряко от Корана и състоящата се от хадиси нормативна практика (Сунна) на пророка Мухаммад чрез отчитане допълнително единствено на примера и практиката на първите три поколения мюсюлмани – „праведните предци“ (*ас-салаф ас-сāлих*).

Разкривайки конкретните проявления на тези теологически и юридически нагласи при Ибн Каййим ал-Джаузиййа, в дисертацията си Стоян Доклев разгръща логическа и обоснована структура: увод, три глави, заключение, приложение с арабски извори в превод на български език и библиография. В така структурираното си изследване дисертантът показва нагледно и някои по-обща особености на исляма, каквато е връзката между теология, юриспруденция и политика в мюсюлманската религиозна традиция и обществена практика. Теологическите схващания по презумпция имат свои правни измерения, като се отнасят и към сферата на политиката. Важна роля в тези взаимовръзки играят редица взаимосвързани базисни религиозни императиви и задължения, уместно включени в аналитичния обхват на дисертацията: „повелята на одобряемото и възбраната на порицаемото“ (*ал-амр би-л-ма‘рўф ўа н-нахї ‘ан ал-мункар*), ислямската мисионерска война (джихад), „верността и отхвърлянето“ (*ал-ўалā‘ ўа л-барā‘*), „шариатската политика“ (*ас-сийāса аш-шар‘иййа*) и т.н. Интерес представлява и предприетият в дисертацията анализ на отношенията между теологическия традиционализъм на протосалафити като Ибн ал-Каййим и суфизма, често неуместно обобщаван като „ислямски мистицизъм“. Начинът, по който дисертантът борави с научната литература, като разсъждава критично и отчита състоянието на изследванията, показва недвусмислено, че дисертацията е изготвена от млад учен със значителен потенциал за по-нататъшно интелектуално развитие.

От началото на своята работа като редовен докторант по Арабско обществознание Стоян Доклев извървя успешно труден и дълъг път, увенчан с професионално завършен научен продукт. Доколкото научният ръководител по правило отправя своите критични бележки в хода на самата работа с докторанта през годините на неговата подготовка, тук мога да уточня, че представената от Стоян Доклев дисертация отразява само някои аспекти от по-цялостното му академично израстване, което имах възможността да наблюдавам пряко. Неговата работа е свидетелство за динамично развиващата се и все по-утвърждаваща се школа по арабистика и ислямознание, възникнала в България около специалност „Арабистика“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Стоян Доклев е приложил към процедурата по защита две научни публикации по темата на дисертацията, по време на докторантурата си е участвал активно във воденето на учебни занятия, изнесъл е доклади на няколко академични конференции. През 2016 г. той спечели стипендия на Фондация „Сасакава“, с която осъществи едномесечна специализация към Института по средиземноморски и блискоизточни езици и култури (*Instituto de Lenguas y Culturas del Mediterráneo y Oriente Próximo, ILC*) към Висшия съвет за научни изследвания (*Consejo Superior de Investigaciones Científicas, CSIC*) в Мадрид. По време на своята изследователска работа в Испания Стоян Доклев имаше възможност да дискутира някои аспекти на дисертацията си и с водещи учени като Марибел Фиеро, придобивайки по този начин и международен академичен опит. И накрая, но не на последно място, в продължение на няколко години докторантът грижливо осъществи и финализира паралелно със своята дисертация превода на научната монография на Дейл Ф. Айкелман *Близкият изток и Централна Азия: Антропологически подход* (научен редактор на българското издание доц. д-р Галина Евстатиева, София: Изток-Запад, 2018).

Препоръчвам публикуването на дисертацията след необходимите за целта значителни редакции и преработване на част от текста. Такава преработена версия на дисертацията под формата на монография, публикувана от утвърдено издателство, без съмнение ще представлява интерес не само за изследователи от различни научни дисциплини, но и за по-широка читателска аудитория, интересуваща се от миналото и настоящето на Близкия изток и исляма.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Представеният за обсъждане научен труд отговаря на академичните изисквания за изготвянето на дисертация за придобиване на научната и образователната степен „доктор“. Въз основа на това, както и на гореизложеното, убедено препоръчам на научното жури да присъди на Стоян Йорданов Доклев тази научна и образователна степен по направление 2.1 (Арабско обществознание).

София, 14 декември 2018 г.

Симеон Евстатиев